

О. А. Зигало,
аспірант кафедри управління освітою,
Національна академія державного управління при Президентові України

ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ ОСВІТИ

У статті розглядається питання впливу європейської інтеграції на державну освітню політику держав-членів ЄС, зокрема Франції, а також висвітлюються основні тенденції розвитку європейської співпраці у сфері освіти.

The article discusses the influence of European integration on education policy of the member states including France. The main trends of development of European cooperation in education sphere are emphasized in the article.

Ключові слова: державна освітня політика, європейська співпраця у сфері освіти, європейська політика співпраці.

Key words: education policy of state, European cooperation in education sphere, European policy of the cooperation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Євроінтеграція як один з проявів глобалізації торкнулася багатьох сфер життєдіяльності європейського суспільства. Поглиблення співпраці у Європейському Союзі, починаючи з 60-х років, лише підкреслило виключну роль освітньої сфери в розвитку суспільства в цілому.

Приєднатися до загальноосвітніх процесів у сфері освіти для України — це означає сформувати якісну, конкурентноспроможну систему освіти, що здатна забезпечити загальний високий освітній рівень суспільства, сприяти розвитку науки та досліджень. У контексті євроінтеграційних прагнень України дане завдання набуває особливого значення, оскільки освітній простір України не є замкненим. Високий рівень мобільності населення зумовлюють необхідність перегляду підходів до освітньої політики в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сьогодні все більше вітчизняних науковців, таких як: В. Луговий, В. Кремень, Н. Протасова, А. Андрущенко, Л. Ващенко, К. Корсак, О. Матвієнко та ін., розглядають питання трансформації освітньої сфери в цілому відповідно до вимог часу, світових та європейських тенденцій, а також ролі держави у формуванні та реалізації освітньої політики у контексті євроінтеграції.

НЕВИРІШЕНІ РАНИШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

В умовах трансформаційних процесів у сфері освіти в Європейському Союзі актуального значення набуває питання формування такої державної освітньої політики України, яка враховувала б європейські тенденції, з одного боку, і зберігала надбання та досвід національної освітньої системи — з іншого.

Позитивним досвідом для України є державна політика у сфері освіти саме європейських країн, які безпосередньо зазнали наслідків інтеграції для всіх сфер суспільно-економічного життя, у тому числі освіти. Зокрема, останнім часом освітні реформи у Франції визначені саме інтеграцій-

ними процесами і ключовими рішенням Європейської Спільноти щодо сфери освіти. Окрім того, державна освітня політика Франції привертає особливу увагу, враховуючи той факт, що з початком інтеграційних процесів у Європі у II половині XX століття, Франція намагалася відігравати активну провідну роль. Тому метою зазначеної статті є розгляд державної освітньої політики Франції в умовах формування і розвитку співпраці у сфері освіти в рамках ЄС.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Уперше цікавість до сфери освіти на європейському рівні була виявлена на саміті 6-ти європейських держав 1961 року у Бон-Бад Годесбургу, в ході якого було виокремлено співпрацю у сфері освіти, наукових досліджень та культури як таку, що має виходити за політичні межі та здійснюватися на спільних нарадах відповідних міністерств. Однак дана пропозиція, як і проект договору про співпрацю та міжуніверситетські обміни, що були підготовлені в рамках саміту, були реалізовані значно пізніше [8, с. 55].

Становлення Європейського Союзу почалося з Європейської економічної спільноти 6-ти держав, де панівним єдиним фактором були економічні мотиви. Тому вперше питання освіти постають у тісному взаємозв'язку з економікою в контексті сприяння гармонійному розвитку як національних економічних систем, так і спільному ринку, а також підвищення соціального благополуччя. Даним положенням пояснюється і цікавість держав Спільноти передусім до професійної освіти, з якої починається європейське співробітництво у сфері освіти. Положення про спільну політику щодо професійної освіти було закріплене в Договорі про заснування Європейської економічної спільноти та Європейської спільноти з вугілля та сталі. Головною метою було спростити доступ до здобуття професійної освіти і забезпечити потреби у професійній перекваліфікації в умовах зростаючої кризи, яка охопила вугільну та сталю промисловість [8, с. 56].

Визначення спільної політики на той час передбачало розвиток вузької співпраці між державами, наприклад щодо обміну інформацією, досвідом або дослідженнями, і набли-

ження їх до реалізації спільних принципів і загальних завдань, гарантуючи послідовний план цієї співпраці [8, с. 57]. Для реалізації спільної політики було визначено 10 принципів, що були затверджені рішенням Ради Європи від 02 квітня 1963 року. Зазначені принципи, хоча були досить загальними, не втрачають своєї актуальності і сьогодні, зокрема це право на здобуття професійної освіти для всіх на будь-якому етапі професійної діяльності, взаємне визнання дипломів та кваліфікацій, необхідність прогнозування ринку праці як на національному рівні, так і рівні Спільноти [8, с. 56]. Зазначені принципи стали першим базисом для формування спільного освітнього простору, а відповідальними за впровадження цієї політики були держави-члени та Європейська комісія.

Поступово освітні питання ставали об'єктом політики Спільноти. Якщо початок 60-х років характеризувався розвитком співпраці європейських держав у сфері професійної освіти як важливого інструменту забезпечення економічного зростання, то з 70-х років особлива увага приділяється сфері освіти в цілому. Окрім того, погіршення соціально-економічної ситуації, підвищення рівня безробіття зумовили процеси дезінтеграції на економічному та соціальному рівнях, що охопили Європу в кінці 60-х — на початку 70-х років, акцентували необхідність формування спільного майбутнього. Саме з цією метою виступав на початку 70-х років Міністр освіти Франції Олів'є Гішар, який наголошував на співпраці міністрів освіти країн Спільноти, що мала бути спрямована на "виховання та формування людини, яка завтра візьме на себе турботу про Європу" [8, с. 63].

Франція як держава, що стояла біля витоків утворення Європейського Економічного Союзу, завжди намагалася відігравати провідну роль у Спільноті. Державна політика Франції була спрямована на внутрішній розвиток країни, що мало надати їй можливість створювати гідну конкуренцію на європейській арені.

Французький уряд швидко реагував на загальноєвропейські тенденції у всіх сферах, у тому числі освітній. Необхідність збільшення обсягів промислового виробництва була вирішена за рахунок запровадження активної співпраці навчальних закладів та підприємств у післявоєнний період. Проблема нестачі дипломованих спеціалістів була вирішена у 70-х роках із прийняттям Закону Французької Республіки "Про учнівство", яке визначалося як одна з форм навчання. Учнівство передбачало залучення до здобуття спеціалізованої освіти, отримання професійної кваліфікації та диплому всіх молодих працівників від 16 до 20 років. У такий спосіб держава намагалася залучити працюючу молодь до навчання шляхом укладання контракту із роботодавцями, для чого було створено спеціальні центри. Під час такої форми навчання набуті теоретичні знання випробувалися одразу на практиці, оскільки контракт передбачав роботу відповідно до обраної спеціальності. Держава, розуміючи прагнення молоді отримати спеціалізацію якомога швидше, одночасно залучала її до навчання, забезпечивши виробничо-необхідними спеціалістами [2].

Упродовж 60-х років під час президентства Ш. де Голля головна увага акцентувалася на промислового розвитку країни, тому дуже швидко зросла потреба у висококваліфікованих кадрах. Саме система освіти повинна була стати, на думку Ш. де Голля, джерелом поповнення еліт та надання якомога найбільшої кількості інженерів, дослідників, науковців й інших кадрів, які необхідні були для збереження промислової та військової могутності держави [10, с. 23]. У зв'язку з цим, основна ставка робилася на науковців та фахівців технічних спеціальностей. Тому, у 1966 році Міністром народної освіти Франції Крістіаном Фуше були організовані університетські інститути технологій як експериментальні навчальні заклади, що функціонують до сьогоднішнього дня. Новий тип навчального закладу базувався на навчальній концепції — теоретичне опанування знаннями та прямий перехід до професійної діяльності в межах спеціальностей, чітко визначених Міністерством для кожного конкретного інституту [4].

Таким чином, Франція намагалася дуже швидко реагувати на тенденції в Європейському економічному просторі, що знайшло своє відображення у зміні освітньої сфери, зокрема професійної підготовки.

Суттєві зміни у співпраці держав-членів почалися після 1976 року завдяки вступу в силу положень Римського договору про власний бюджет Спільноти. Саме з 1976 року почалася фактична реалізація першої програми дій, що визначає зміст і способи співпраці [12, с. 21]. План дій у сфері

освіти не обмежувався лише системою вищої освіти, для якої така форма, як співпраця, вважалася природною. Також було створено умови для залучення до співпраці у питаннях шкільної освіти, яка не виключалася у подальшому як сфера повноважень у міжнародних договорах [8, с. 69].

На початку 80-х років у період несприятливих економічних умов, зростання безробіття, особливо серед молодого покоління, питання професійної освіти набувають політичного статусу. Рівень професійної освіти і базових знань розглядалися як головні критерії та визначальні показники росту безробіття серед молодих людей до 25 років. Ця вікова категорія молоді розглядалася як важлива група для спільної політики Європейської спільноти, оскільки зі здобуття професійної кваліфікації молодь переходить до активного життя. Розуміючи всю важливість проблеми у 1984 році, Європейським соціальним фондом було використано 75% коштів фонду на працевлаштування молоді, підтримку програм обмінів молодих працівників [8, с. 95].

З метою недопущення зростання безробіття, а також масового залучення молоді до професійної діяльності упродовж 80-х років у Франції відбулася низка реформ. Реформи передбачали можливість отримати професію та відповідний диплом в рамках середнього навчального закладу, що давало можливість пройти стажування безпосередньо на підприємстві та отримати прямий доступ до ринку праці. Головним завданням держави стало гарантувати здобуття професії відповідно до потреб економіки, у першу чергу, на внутрішньому ринку праці. Необхідність збалансування ефективної підготовки спеціалістів в умовах модернізації виробництва і потреб виробничої сфери зумовили розробку системи програм професійної підготовки. Передусім ці програми були спрямовані на працевлаштування безробітної молоді, особливо тих молодих людей віком від 16 до 25 років, які залишалися безробітними більше 1 року. За допомогою таких заходів держава на якісно новому рівні намагалася вирішити проблему безробіття, зокрема серед молоді, штучно знижуючи цей показник [11, с. 109].

З іншого боку, друга половина 80-х років відмічається якісно новим рівнем співпраці, що характеризується розвитком спеціальних програм для Спільноти та новими важливими юридичними кроками, зокрема прийняття норм щодо визнання дипломів [8, с. 104].

Включення у 1992 році питань про освіту до Договору про Європейський Союз є завершенням підготовчого етапу, що тривав упродовж багатьох років роботи, що було відображено на законодавчому рівні. Уперше у Маастрихському договорі визначено завдання щодо сфери освіти, яке полягає у забезпеченні Європейською Спільнотою якісної освіти та професійного навчання в державах-членах ЄС [1].

Маастрихський договір містив ключове для сфери освіти положення про збереження різноманіття освітніх систем, їх національну ідентичність, відповідальність держав-членів та їхніх урядів за змістовну та організаційну складову освітніх систем. Окрім того, Маастрихський договір виключав будь-яку уніфікацію законодавчих норм з питань освіти. Дане положення зберігається з моменту започаткування співпраці у сфері освіти і до цього часу. Це свідчення дотримання на практиці ЄС принципу субсидіарності [8, с. 145]. Принцип субсидіарності, що визначений у статті 5 Договору про заснування Європейської Спільноти, передбачає, що ЄС не здійснюватиме жодних заходів, окрім випадків, коли такі заходи будуть більш ефективними, ніж заходи, що можуть бути здійснені на національному, регіональному чи місцевому рівні [13, с. 239]. Окрім того, на практиці принцип субсидіарності виступає ефективним інструментом усвідомлення відповідальності щодо сфери освіти на різних владних рівнях, що сприяє формуванню та розвитку національного, регіонального, місцевого підходів до вирішення проблем, що виникають у кожній окремій державі в рамках ЄС.

Таким чином, співпраця є і залишається основною формою взаємодії держав-членів у сфері освіти, що дозволяє розвивати взаємовідносини, прилаштовуватися до потреб та очікувань суб'єктів у кожній з держав-членів. Професійне навчання залишається єдиною сферою освіти, яка стала об'єктом спільної політики упродовж існування співпраці європейських держав.

Упродовж 90-х років формувалося підґрунтя і проводилася підготовча робота щодо стратегії нового століття. Новий період розвитку співпраці у сфері освіти розпочався із прийняттям Лісабонської стратегії у березні

2000 року, яка визначила основні стратегічні орієнтири для економічного, соціального розвитку і навколишнього середовища.

Інвестуючи в знання як запоруку процвітання та добробуту Європейського Союзу, європейські держави визначили роль освітньої системи та професійного навчання як ключові для реалізації своїх завдань. У державах-членах ЄС розпочався новий етап перегляду державних освітніх політик, які корегувалися з урахуванням, визначених у ході саміту, завдань. Оскільки на саміті у Лісабоні було прийнято рішення про сприяння розвитку економіки, заснованої на знаннях, було досягнуто згоди навчати більше та краще. Завдяки реформам упродовж останніх років Франція збільшила загальний період навчання від дошкільного до університетського, який становить 18,6 років [6, с. 18].

Лісабонська стратегія визначила спільні пріоритетні напрями розвитку у сфері освіти та професійного навчання, відповідно до якої було сформульовано 5 завдань:

— поширення другого ступеня середньої освіти серед молоді. Для європейської спільноти успішне закінчення учнями середньої освіти та отримання атестату є необхідною умовою для розвитку економіки та суспільства знань [6, с. 28]. На території ЄС у 2008 році лише 78,5% молоді у віці від 20 до 24 років отримали атестати або сертифікати про закінчення повної середньої освіти. У Франції цей показник — більше 83% [6, с. 40];

— збільшення чисельності дипломованих спеціалістів. Як свідчать останні дослідження, у 2009 року у Франції 80% осіб розпочинали кар'єру з дипломом про довготермінове навчання, 59% — з дипломом про короткотермінове навчання і майже 25% осіб на початку своєї кар'єри мали єдиний диплом — атестат про середню освіту [7, с. 70]. У 2009 — 2010 навчальному році близько 6% молоді у Франції завершили навчання без диплома [7, с. 6];

— залучення до здобуття освіти всіх у будь-якому віці. Особлива увага приділяється віковій групі людей від 25 до 64 років, які мають можливість оновлювати та покращувати свої знання. У Франції у 2008 році лише 7,2% осіб серед дорослого населення відвідували курси підвищення кваліфікації, семінари або інші форми навчання [6, с. 40], в той час як з метою поширення освіти серед різних вікових груп у період з 1980 по 2009 роки видатки збільшилися на 29,7% та становили 9,6 млрд євро у 2009 році [7, с. 22].

Цікаво, що у 2008 році у Франції пройшли різні форми навчання 64% працюючого населення, хто вже має диплом про вищу освіту навчання і лише 24% тих, хто працює без диплома [6, с. 70];

— зменшення кількості учнів, які полишають навчання. У 2009 році Міністерство народної освіти Франції видало близько 1,5 млн атестатів про середню освіту. Однак при співвідношенні кількості учнів, які починають навчання у системі середньої освіти, і тих, хто отримує дипломи, виявляється, що майже 17% не закінчують навчання [7, с. 11];

— зменшення кількості учнів, які погано читають. У Франції 21,8% учнів у віці до 15 років показали низькі результати з читання. У 2000 році цей показник становив 15% [6, с. 40]. Однак у Франції дане питання не втрачає своєї актуальності з 1991 року, в якому даний показник був негативним як серед дітей у віці від 9 до 10 років, так і серед підлітків 14 — 15 років [9, с. 37].

Для Франції результати Лісабонського саміту мали виняткове значення, оскільки зумовили початок реформи освітньої системи із прийняттям Закону Французької Республіки "Про напрям і програму для майбутнього школи" у 2005 році [3]. Саме у рамках даного Закону було розроблено фундаментальний базис знань та компетенцій. Таким чином, Франція, з одного боку, реалізовує зобов'язання, взяті перед Європейською Спільнотою, з іншого — намагається підвищити якість освіти для всіх, статус національної освітньої системи щодо рівня знань і компетенцій на території ЄС, а також реалізує положення про можливість кожного здобути освіту у будь-якому віці, враховуючи існуюче розмаїття типів навчальних закладів та програм.

Така політика Франції стає зрозумілою особливо на сучасному етапі, коли статистичні прогнози невтішні. Аналіз демографічної ситуації у 27 країнах-членах ЄС визначає стійку тенденцію до зменшення кількості дітей віком від 5 до 9 років на 11% до 2020 року та майже на 40% — від 10 до 14 років [5, с. 13]. Отже, найближчим часом значно скоротиться кількість учнів у системі середньої освіти, як наслідок, зменшиться кількість студентів вищих навчальних закладів. Уже на даному етапі фіксується співвідношення кількості учнів та студентів як 15% до 25% у зв'язку із загальним скороченням молодого населення майже на 5% [5, с. 13].

ВИСНОВКИ

Таким чином, на сучасному етапі Франція сприяє реалізації політики ЄС у сфері освіти, є учасником різноманітних програм, які запроваджуються Спільнотою. Державна освітня політика Франції реалізується в контексті посилення ролі освіти та професійного навчання, особливо упродовж усього життя. Саме у даному напрямі відбувається законотворча робота упродовж останніх десятиріч.

Досвід Франції щодо врахування європейських освітніх тенденцій при запровадженні національних освітніх реформ може бути корисним для України, яка прагне приєднатися до європейського освітнього простору. Сьогодні співпраця європейських країн у сфері освіти спрямована на підвищення якості початкової, особливо середньої освіти, розвитку професійного навчання. Реагуючи на економічні та соціальні виклики, Франція зуміла створити багаторівневу систему професійної підготовки, що забезпечує повною мірою потреби суспільства і є відображенням економічного розвитку держави.

Освітня система України завжди характеризувалася високою якістю, однак зміни у сучасному суспільстві, що зумовлені розвитком знань і технологій, потребують підвищення якості освітніх послуг до сучасних потреб. Тому Україна має можливість використовувати досвід європейських країн і зокрема Франції, з метою посилення ролі освіти у суспільстві, запровадження і реалізації освітніх реформ, переходу до децентралізованої моделі державного управління освітньою сферою тощо, зберігаючи при цьому національну освітню ідентичність.

Література:

1. Traite sur l'Union Europeenne // Journal officiel de l'Union europeenne — 2010. — № C83/02. — P. 1 — 45. — (Communications et informations).
2. Loi n°71-576 du 16 juillet 1971 relative a l'apprentissage [Електронний ресурс]: за станом на 10 березня 2011 р. — Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr>
3. Loi n°2005-380 du 23 avril 2005 d'orientation et de programme pour l'avenir de l'ecole [Електронний ресурс]: за станом на 10 березня 2011 р. — Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr>
4. Decret n°66-27 du 7 janvier 1966 portant creation d'instituts universitaires de technologie [Електронний ресурс]: за станом на 10 березня 2011 р. — Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr>
5. Chiffres clés de l'education en Europe 2009. — Bruxelles: Eurydice, 2009. — 278 p.
6. L'etat de l'ecole. — Paris: Departement de la valorisation et de l'edition, 2009. — 84 p.
7. L'etat de l'ecole: 29 indicateurs sur le systeme educatif francais — Paris: Departement de la valorisation et de l'edition, 2010. — 74 p.
8. Histoire de la cooperation europeenne dans le domaine de l'education et de la formation. — Luxembourg: Office des publications officielles des Communautes europeennes, 2006. — 330 p.
9. Sauvageot C. La situation educative de la France comparee a celle d'autres pays de l'Union europeenne ou de l'OCDE / C. Sauvageot, N. Dalsheimer // Education & formations. — 2008. — № 78. — P. 23—43.
10. Troger V. Histoire du syst?me ?ducatif / V. Troger, J.-S. Ruano-Borbalan. — Paris: Presses Universitaires de France, 2009. — 128 p.
11. Вознесенская Е.Д. Реформы образования и жизненные стандарты: французский опыт / Е.Д. Вознесенская // Педагогика. — 1994. — № 4. — С. 105—111.
12. Ларионова М.В. Струдничество в сфере образования в Европе: нормативная основа, методы и инструменты кооперации / М.В. Ларионова — М.: Университетская книга; Логос, 2006. — 336 с.
13. Мудрый Я.М. Словник-довідник термінів з Європейської інтеграції / За заг.ред. М.Бойцуна, Я.М.Мудрого, О.М.Рудіка. — К.: Мілленіум, 2009. — 588 с.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2011 р.